

„Wychowanie w Rodzinie” t. XXIII (2/2020)

Aleksandra WILK*

Prawne aspekty ograniczonej decyzyjności rodzica zastępczego wobec dziecka

Legal aspects of the foster parent's limited decision-making power concerning the child

Abstrakt

Wprowadzenie. Ograniczenie władzy rodzicielskiej poprzez umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej wywołuje m.in. skutki w zakresie rozdzielenia praw i obowiązków między rodzicami zastępczymi a rodzicami biologicznymi. Rodzice biologiczni zachowują bowiem niektóre uprawnienia rodzicielskie. Brak wystarczająco jednolitych i precyzyjnych regulacji prawnych określających zakres praw i obowiązków obu rodzin może powodować realne trudności w prawidłowym wypełnianiu ról rodzicielskich, gdy pomiędzy rodzinami nie ma porozumienia.

Cel. Przedmiotem rozważań w niniejszym opracowaniu jest problematyka zasadności ograniczenia w prawie zakresu decyzyjności rodziców zastępczych w sprawach dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej. Celem rozważań jest wskazanie na niejednorodność przepisów prawnych w tym obszarze, a także próba odpowiedzi na pytanie, czy ograniczenia zakresu decyzyjności rodzica zastępczego wynikające z przepisów pozwalają na skuteczną ochronę dobra dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej. Istotne przy tym bowiem jest to, że dziecko umieszcza się w rodzinie zastępczej m.in. z tego powodu, że rodzice biologiczni stworzyli sytuację zagrożenia dla jego dobra. Uzasadnione wydaje się zatem założenie, że przy zachowaniu tymczasowości pieczy zastępczej rodzice zastępczy

* e-mail: aleksandrawilk.opole@gmail.com

Katedra Prawa Prywatnego, Wydział Prawa i Administracji, Instytut Nauk Prawnych, Uniwersytet Opolski, Katowicka 87a 45-060 Opole, Polska

Department of Private Law, Faculty of Law and Administration, Institute of Legal Sciences, University of Opole, Katowicka 87a, 45-060 Opole, Poland

ORCID: 0000-0002-0252-1577

powinni dysponować szerszym zakresem uprawnień decyzyjnych wobec podopiecznego niż obecnie przewidują to przepisy prawa. Problem ten jest wielowątkowy, a wobec niedostatecznego uregulowania tej kwestii może zaistnieć trudność w realizacji uprawnień wspólnie przez rodziców biologicznych i zastępczych, zwłaszcza jeżeli brak jest między nimi porozumienia i chęci współpracy.

Materiały i metody. W przyjętej metodologii pracy zastosowano teoretyczno-prawne i dogmatyczno-prawne metody badawcze, opierające się na analizie materiału merytorycznego oraz poglądach przedstawicieli doktryny prawa. Podstawą rozważań była również analiza piśmiennictwa oraz orzecznictwa. Problemowo przeanalizowano zagadnienie prawne będące przedmiotem opracowania.

Wnioski. W polskim systemie prawnym podział kompetencji między rodziców zastępczych a biologicznych nie gwarantuje prawnej ochrony dobra dziecka. Zauważalny chaos w przepisach nie sprzyja też popularyzacji idei rodzicielstwa zastępczego, które jest obecnie tak pożądane. Uzasadniony wydaje się postulat uelastyczenia obowiązujących regulacji, które powinny wyznaczać ograniczenia w decyzyjności raczej dla rodziców biologicznych, a nie zastępczych, jak ma to miejsce obecnie.

Słowa kluczowe: dziecko, rodzina zastępcza, ograniczona władza rodzicielska, przedstawiciel ustawowy.

Abstract

Introduction. Limiting parental authority by placing a child in a foster family causes, effects in terms of the separation of rights, and obligations, between foster parents and biological parents. Biological parents retain some parental rights in relation to the child. The lack of sufficiently uniform and precise legal regulations defining the scope of rights and obligations of both families may cause real difficulties in the proper fulfilment of parental roles, when there is no agreement between the families.

Aim. The subject of considerations in this study is the issue of the legitimacy of limiting the scope of legal decisions of foster parents in matters of a child placed in a foster family. The purpose of the considerations is to indicate the non-uniformity of legal provisions in this area, as well as an attempt to answer the question of whether the legal limitations of the foster parent's decision-making scope allow for effective protection of the welfare of a child placed in a foster family. It is important that the child is placed in a foster family, among other things, because the biological parents created a situation threatening to his well-being. Therefore, it seems justified to assume that, while maintaining the temporary nature of foster care, foster parents should have a wider range of decision-making powers over a child than is currently provided for by law. This problem is multifaceted, and due to the insufficient regulation of this issue in law, it may be difficult to exercise the rights jointly by biological parents and foster parents, especially if there is no agreement, and willingness, to cooperate between them.

Methods. In the adopted methodology of work, theoretical-legal and dogmatic-legal methods were used as the basic research methods, based on the analysis of the substantive material and views of the representatives of the legal doctrine. The considerations were also based on the analysis of the literature and jurisprudence. A problematic analysis of the legal issue being the subject of the study was made.

Conclusions. In the Polish legal system, the division of competences between foster parents and biological parents does not guarantee legal protection of the child's best interests. The noticeable chaos in legal regulations is also not conducive to popularizing the idea of foster parenthood, which is so desirable at present. The postulate to make

the applicable legal regulations more flexible, which should limit decision-making for biological parents rather than foster parents, as is the case in the current legal system, seems justified.

Keywords: child, foster family, limited parental authority, statutory representative.

Wprowadzenie

Dezintegracja więzi rodzinnych może spowodować konieczność zaingerowania przez sąd we władzę rodzicielską rodziców biologicznych. Jedną z form oddziaływania przewidzianą w przepisach *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* (Ustawa, 1964a) jest ograniczenie władzy rodzicielskiej poprzez umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej (Ustawa, 1964a, art. 109 § 2 pkt. 5). W takiej sytuacji rodzice biologiczni nie tracą całkowicie władzy rodzicielskiej nad dzieckiem, zostaje ona im ograniczona poprzez powierzenie rodzinie zastępczej prawa do sprawowania bieżącej pieczy nad dzieckiem, jego wychowania i reprezentowania w tych sprawach, a w szczególności w dochodzeniu świadczeń przeznaczonych na zaspokojenie jego potrzeb (Ustawa, 1964a, art. 112¹). Pozostałe prawa i obowiązki wynikające z władzy rodzicielskiej nadal należą do rodziców biologicznych. Rodzice zastępczy nie stają się z mocy prawa opiekunami prawnymi dziecka i nie mogą samodzielnie podejmować wszelkich decyzji w jego sprawach, nawet w najlepszym jego interesie.

Przedmiotem rozważań w niniejszym opracowaniu jest problematyka zasadności ograniczenia w prawie zakresu decyzyjności rodziców zastępczych w sprawach dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej. Celem rozważań jest wskazanie na niejednorodność przepisów prawnych w tym zakresie, a także próba odpowiedzi na pytanie, czy ograniczenia zakresu decyzyjności rodzica zastępczego wynikające z przepisów prawa pozwalają na skuteczną ochronę dobra dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej. Istotne przy tym bowiem jest to, że dziecko umieszcza się w rodzinie zastępczej m.in. z tego powodu, że rodzice biologiczni stworzyli sytuację zagrożenia dla jego dobra. Uzasadnione wydaje się zatem założenie, że przy zachowaniu tymczasowości pieczy zastępczej, rodzice zastępczy powinni dysponować szerszym zakresem uprawnień decyzyjnych wobec podopiecznego niż obecnie przewidują to przepisy prawa. Problem ten jest wielowątkowy, a wobec niedostatecznego uregulowania tej kwestii w prawie może dojść do trudności w realizacji uprawnień wspólnie przez rodziców biologicznych i zastępczych, zwłaszcza jeżeli brak jest między nimi porozumienia i chęci współpracy.

W praktyce rodzice zastępczy mogą stanąć przed wieloma dylematami dotyczącymi zakresu ich uprawnień. Przykładowo nie jest oczywiste, czy mogą reprezentować dziecko, wobec którego toczy się postępowanie sądowe o nakazanie opuszcze-

nia i opróżnienia lokalu jego rodziców (eksmisja) lub postępowanie administracyjne o wymeldowanie dziecka z mieszkania rodziców biologicznych. Nie jest również jasne, kto ma prawo zwrócić się do sądu z wnioskiem o wyrażenie zgody na odrzucenie spadku w imieniu dziecka – w sytuacji, gdy rodzic biologiczny nie chce tego uczynić. Rodzice zastępczy mogą mieć także wątpliwości, do czego są uprawnieni, gdy rodzic biologiczny nie chce wyrazić zgody na korzystanie przez dziecko z określonych świadczeń zdrowotnych, np. na wizytę u ginekologa lub psychiatry, oraz czy rodzic zastępczy może być wnioskodawcą w postępowaniach sądowych dotyczących dziecka, innych niż tylko w sprawie alimentów. Takich pytań i rozterek sygnalizowanych przez rodziców zastępczych jest z pewnością więcej. Przytoczenie tych przykładów ma na celu uświadomić, że prawidłowe realizowanie swojej roli przez rodziców zastępczych w codziennym funkcjonowaniu zależy od dobrej woli i chęci współpracy z nimi rodziców biologicznych. Obowiązujące regulacje prawne nie dają jednak jasnej odpowiedzi na pytanie, jak tę rolę mają realizować, gdy rodzic biologiczny jest całkowicie bierny, niechętny do współpracy lub nie ma z nim kontaktu.

Ograniczenie władzy rodzicielskiej poprzez umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej

Ograniczenie władzy rodzicielskiej jest formą ingerencji sądu w jej wykonywanie. Zgodnie z art. 109 k.r.o. (Ustawa, 1964a) w przypadku, gdy dobro dziecka jest zagrożone, sąd opiekuńczy wydaje odpowiednie zarządzenie o ograniczeniu władzy rodzicielskiej rodziców. Sąd może m.in. zobowiązać ich oraz małoletniego do określonego postępowania, skierować rodziców do placówki albo specjalisty zajmującego się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczącego rodzinie inną stosowną pomoc. Może także określić, jakie czynności nie mogą być przez rodziców dokonywane bez zezwolenia sądu, poddać wykonywanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora sądowego lub zarządzić umieszczenie małoletniego w rodzinie zastępczej. Należy podkreślić, że zgodnie z tezą postanowienia Sądu Najwyższego z 27.10.1997 r. (Postanowienie Sądu Najwyższego z 27.10.1997 r. III CKN 321/97. LEX nr 236525) zarządzenia wydane przez sąd na podstawie art. 109 k.r.o. (Ustawa, 1964a) nie są represjami wobec rodziców, lecz ich celem jest ochrona zagrożonego dobra dziecka. W systemie prawnym odnajdujemy szereg regulacji, które są przejawem dbałości ustawodawcy o to, aby zapobiegać pochopnemu ingerowaniu sądów we władzę rodzicielską. Systemowe rozwiązania mają na celu doprowadzanie do umieszczania dzieci w pieczy zastępczej dopiero po wyczerpaniu innych środków, za pomocą których jest możliwe wyeliminowanie przyczyny trudności opiekuńczo-wychowawczych w rodzinie. Ograniczenie władzy rodzicielskiej poprzez umieszczenie

dziecka w rodzinie zastępczej czasem jednak jest jedynym najlepszym i koniecznym rozwiązaniem, a uprzednie stosowanie innych rozwiązań przewidzianych w art. 109 k.r.o. (Ustawa, 1964a) nie byłoby zasadne. Iwona Sierpowska (2009) wyraża słuszny pogląd, że rodziny zastępcze powinny być postrzegane jako podmioty zastępujące instytucje publiczne w udzielaniu wsparcia osobie i rodzinie będącej w trudnej sytuacji życiowej, której nie jest ona w stanie samodzielnie przezwyciężyć. Podmioty te zastępują instytucje publiczne w sprawowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych nad osieroconymi i zaniedbanymi przez rodziców dziećmi i powinny być wspierane przez państwo lub samorząd terytorialny.

Ze statystyk prowadzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości wynika, że w latach 2000–2020 liczba orzeczeń sądów o ograniczeniu władzy rodzicielskiej ulegała wahanom (Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Ministerstwa Sprawiedliwości, n.d.). Przykładowo w 2000 roku zapadło 12 352 takich orzeczeń, w 2007 roku – 20 541, w 2016 roku – 12 876, a w 2020 roku – 10 085. Orzeczeń o pozbawieniu władzy rodzicielskiej zapadło w 2000 roku 4 410, w 2016 roku – 10 138, w 2019 roku – 9 675, a w 2020 roku – 6 989. Z danych Ministerstwa wynika również, że w 2020 roku wobec 37 521 dzieci orzeczono zarządzenie o umieszczeniu w rodzinie zastępczej. Liczba rodzin i dzieci, których problem prawny wskazany w opracowaniu może dotyczyć, jest więc znaczna i wskazuje na zasadność postulowania zmian.

Podstawę prawną dla określenia uprawnień rodziców zastępczych w przypadku umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej na podstawie art. 109 § 2 pkt. 5 k.r.o. stanowi art. 112¹ § 1 k.r.o. (Ustawa, 1964a). Na podstawie tej regulacji obowiązki i prawo wykonywania bieżącej opieki nad dzieckiem umieszczonym w pieczy zastępczej, jego wychowania i reprezentowania w tych sprawach, a w szczególności w dochodzeniu świadczeń przeznaczonych na zaspokojenie jego potrzeb, należą do rodziny zastępczej. Pozostałe obowiązki i prawa wynikające z władzy rodzicielskiej należą jednak do rodziców biologicznych dziecka. Już wstępna interpretacja tego przepisu pozwala stwierdzić, że potencjalnie może ona być źródłem konfliktów między rodzicami zastępczymi a biologicznymi dziecka. Skoro bowiem ustawodawca przewiduje katalog otwarty dla rodziców zastępczych poprzez zastosowanie określenia „w szczególności”, a jednocześnie wyraźnie wskazuje, że wszystkie pozostałe prawa i obowiązki należą do rodziców, w przypadku braku zgody pomiędzy nimi prawo nie daje odpowiedzi na pytanie, kto jest bardziej uprawniony w podejmowaniu decyzji na rzecz dziecka.

Istotne rozwiązanie ustawodawca przewidział w § 2 tej regulacji, zgodnie z którym sąd opiekuńczy może zmienić powyższy zakres uprawnień i określić go samodzielnie, np. rozszerzyć zakres uprawnień rodziców zastępczych. Nie jest doprecyzowane, do jakich czynności sąd może rozszerzyć ten zakres, w praktyce jednak najczęściej dotyczy to decyzji w sprawie ochrony zdrowia, edukacji, wyjazdów za-

granicznych dziecka. W ten sposób, poprzez nadanie elastyczności regulacji, ustawodawca rekompensuje niejako jej niedoskonałość. Nie wydaje się to jednak dobrym rozwiązaniem, ponieważ w chwili podejmowania przez sąd decyzji o umieszczeniu dziecka w rodzinie zastępczej nie jest możliwe określenie wszystkich potrzeb dziecka, które poza zakresem określonym w art. 112¹ k.r.o., będą wymagały reprezentacji przez rodziców zastępczych. Cała regulacja niestety nie wyjaśnia wątpliwości, które pojawiają się w codziennym realizowaniu funkcji rodziny zastępczej. W rezultacie, w mocno już obciążonym systemie sprawiedliwości konieczne będzie wszczęcie kolejnych postępowań w celu rozszerzenia decyzyjności rodziców zastępczych w drodze rozstrzygnięcia sądowego. Słusznie zauważa Jerzy Słyk, że regulacji tej można postawić zarzut niejasności i braku precyzji, a jednocześnie skomplikowana redakcja utrudnia wykładnię przepisu (Słyk, 2017, s. 1306).

Kto reprezentuje dziecko umieszczone w rodzinie zastępczej?

Reprezentowanie dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej związane jest z podejmowaniem decyzji w jego imieniu oraz zgodnie z jego interesem. W polskim systemie prawnym uprawnienie takie ma tylko przedstawiciel ustawowy dziecka, którym jest albo rodzic, albo opiekun prawny. Pod pojęciem rodzic należy rozumieć osobę, od której pochodzenie dziecka potwierdzone jest odpowiednim wpisem w jego akcie urodzenia. Rodzic zastępczy staje się przedstawicielem ustawowym dziecka tylko wówczas, gdy sąd opiekuńczy powierzy mu również funkcję opiekuna prawnego. W przypadku braku takiego rozstrzygnięcia, pomimo umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej, jego przedstawicielem ustawowym nadal pozostaje rodzic biologiczny.

Reprezentowanie dziecka stanowi jeden z elementów wykonywania władzy rodzicielskiej. Podstawę prawną w tym zakresie stanowi m.in. art. 98 § 1 k.r.o. (Ustawa, 1964a), zgodnie z którym jeżeli dziecko pozostaje pod władzą rodzicielską obojga rodziców, każde z nich może działać samodzielnie jako przedstawiciel ustawowy dziecka. Przepis ten koreluje z treścią art. 95 i 96 *Kodeksu cywilnego* (Ustawa, 1964b). Z regulacji tych wynika, że istotą przedstawicielstwa ustawowego jest dokonywanie czynności prawnych ze skutkiem bezpośrednio dla reprezentowanego przez osobę, której umocowanie wynika z ustawy. Przedstawicielstwo ustawowe rodziców biologicznych wygasa jedynie w przypadku pozbawienia ich władzy rodzicielskiej (art. 111 k.r.o.), zawieszenia władzy rodzicielskiej (art. 110 k.r.o), ubezwłasnowolnienia rodzica (art. 94 § 1 k.r.o) lub gdy wyrazi on zgodę na przysposobienie jego dziecka w przyszłości bez wskazania osoby przysposabiającej (art. 119¹ § 1 k.r.o.).

Rodzice dziecka jako jego przedstawiciele ustawowi mogą podejmować czynności przed sądami, organami administracji i wymiaru sprawiedliwości. Zgodnie

z art. 66 *Kodeksu postępowania cywilnego* (Ustawa, 1964c) osoba fizyczna niemająca zdolności procesowej może podejmować czynności procesowe tylko przez swego przedstawiciela ustawowego. W przypadku postępowania administracyjnego, jak wynika z art. 34 § 1 *Kodeksu postępowania administracyjnego* (Ustawa, 1960), organ administracji publicznej wystąpi do sądu z wnioskiem o wyznaczenie przedstawiciela dla osoby nieobecnej lub niezdolnej do czynności prawnych, o ile przedstawiciel nie został już wyznaczony. Inaczej została uregulowana kwestia reprezentacji dziecka jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym (Uchwała SN (7) z dnia 17.12.1970 r. VI KZP 43/68. OSNKW 1971. Nr 7-8, poz. 101). Zgodnie bowiem z art. 51 § 2 *Kodeksu postępowania karnego* (Ustawa, 1997), jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni albo ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo, jego prawa wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje. Można dostrzec pewną niejednorodność przepisów w zakresie uprawnienia rodzica zastępczego do reprezentowania dziecka w różnych postępowaniach: w postępowaniu karnym ustawodawca dopuszcza taką reprezentację rodzica zastępczego, nawet jeśli nie jest on opiekunem prawnym (przedstawicielem ustawowym dziecka), wyklucza natomiast taką możliwość w przypadku prawa cywilnego i administracyjnego. Wobec powyższych regulacji warto także pamiętać, że sankcją w przypadku niewłaściwego wykonania czynności prawnej (a więc również bez umocowania prawnego do reprezentowania) jest jej nieważność, z kolei w przypadku niewłaściwego dokonania czynności faktycznej może to spowodować obowiązek odszkodowawczy (Trybulska-Skocełas, 2014, s. 713). Z przytoczonych regulacji prawnych wynika, że we wskazanych dziedzinach prawa kryterium oceny legitymacji do reprezentowania dziecka ma fakt bycia przedstawicielem ustawowym dziecka, a nie fakt bycia rodzicem zastępczym. Jak już podkreślono wcześniej, rodzic zastępczy pełni rolę przedstawiciela ustawowego dziecka tylko wówczas, gdy sąd ustanowi go opiekunem prawnym dziecka.

W kwestii przedstawicielstwa ustawowego rodziców nad dzieckiem w doktrynie prawa rodzinnego poglądy są raczej jednolite. Helena Ciepła podkreśla, że jeżeli władza rodzicielska jest ograniczona zarządzeniem sądu opiekuńczego na podstawie art. 109 k.r.o. (Ustawa, 1964a), to zakres ograniczenia odnosi się również do reprezentowania dziecka, ponieważ tylko w przypadku pozbawienia władzy rodzicielskiej prawo reprezentacji wygasa (Ciepła, 2006, s. 641). Jacek Ignaczewski zwraca uwagę, że przedstawicielstwo ustawowe to rodzaj umocowania, które pozwala działać w cudzym imieniu, a które wynika z ustawy, zaś sam przedstawiciel dokonuje czynności prawnych ze skutkiem dla reprezentowanego. Autor wyraża pogląd, że reprezentacja dziecka pozwala na dokonywanie w jego imieniu czynności prawnych oraz czynności przed sądami w sprawach cywilnych, czynności przed organami administracyjnymi i przed sądami administracyjnymi, a także przy decydowaniu przez rodziców o podjęciu leczenia dziecka, w sprawach karnych, kiedy dziecko występuje w roli

pokrzywdzonego i w postępowaniu w sprawach nieletnich (Ignaczewski, 2015, s. 8). Z kolei Maksymilian Pazdan zwraca uwagę, że przedstawicielstwo jest instytucją prawa cywilnego, dzięki której przedstawiciel swoim zachowaniem jest w stanie wywołać skutki prawne bezpośrednio w sferze prawnej osoby reprezentowanej. Zdaniem autora polskie regulacje odwołują się do teorii reprezentacji, zgodnie z którą „w razie dokonania czynności prawnej przez przedstawiciela, przedstawiciel składa własne oświadczenie woli (on dokonuje czynności prawnej), tyle że czyni to w imieniu reprezentowanego i z bezpośrednimi skutkami dla niego” (Pazdan, 2015, s. 405). W nauce prawa cywilnego bowiem, jak podkreśla Adam Doliwa, przedstawicielstwo polega na „dokonywaniu czynności prawnych w zastępstwie innej osoby i z bezpośrednim skutkiem dla niej. Co do zasady, nikt nie ma kompetencji do wkraczania w cudzą sferę prawną, nikt nie może zarządzać także cudzymi prawami majątkowymi ani zaciągać zobowiązań na cudzy rachunek. W pewnych sytuacjach istnieje jednak konieczność dokonania czynności przez przedstawiciela” (Doliwa, 2012, s. 258).

Rodzic zastępczy sprawuje bieżącą pieczę i wychowanie, czyli...

Przepisy *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* (Ustawa, 1964a) nie określają znaczenia pojęcia bieżąca piecza i wychowanie, a jedynie przyznają taki obowiązek i uprawnienie rodzicom zastępczym (Ustawa, 1964a, art. 112¹ § 1 pkt. 1). Dotyczy to również sytuacji, gdy rodzice biologiczni dziecka mają ograniczoną władzę rodzicielską i są aktywni w jej wykonywaniu, ale niekoniecznie są zgodni z rodzicami zastępczymi, u których przebywa ich dziecko. J. Słyk wyjaśnia, że bieżąca piecza to codzienna troska o dziecko w ramach takich spraw jak wyżywienie, ubranie, zdrowie, nauka. Pojęcie wychowania natomiast obejmuje wychowanie fizyczne i psychiczne, przy czym decyzje podejmowane w tym obszarze, zdaniem autora, z pewnością będą przekraczać poza ramy bieżącej pieczy (Słyk, 2017). Autor jako przykład postanowień z zakresu bieżącej pieczy nad dzieckiem podaje decyzje dotyczące leczenia dziecka, w tym wyrażanie zgody na udzielanie świadczenia zdrowotnego, profilaktyki zdrowotnej, badań okresowych, rehabilitacji itp. Jednocześnie podkreśla, że w przypadku niektórych świadczeń decyzyjność zachowują rodzice biologiczni np. gdy trzeba wybrać ryzykowną terapię. Należy zgodzić się z poglądem autora, że trudno rozgraniczyć zakresy znaczeniowe tych pojęć, ponieważ wykonywanie bieżącej pieczy ma również walor wychowawczy. Autor uważa, że wobec powyższego rodzice nie zachowują prawa do podejmowania decyzji we wszystkich istotnych sprawach dotyczących dziecka. W związku z tym należy stanąć na stanowisku, że rodzice ograniczeni w wykonywaniu władzy rodzicielskiej nie mogą zachowywać jednocześnie absolutnego prawa do decydowania o wszystkich istotnych sprawach dziecka, ponieważ te

mogą wynikać właśnie ze sprawowania bieżącej pieczy. Jak wynika z przepisów prawa, do reprezentowania w tym zakresie jest uprawniona rodzina zastępcza, a nie rodzic biologiczny. Również w tym przypadku brakuje regulacji prawnych jednoznacznie wyjaśniających, co oznacza pojęcie „istotne sprawy” dotyczące dziecka oraz które z nich rozstrzyga rodzic zastępczy, a które biologiczny. Chaos prawny niepotrzebnie utrudnia codzienne funkcjonowanie rodziny zastępczej.

Nieco inny zakres znaczeniowy proponuje Marek Safjan, który uważa, że bieżąca piecza to obowiązek i uprawnienie pozostawania we wspólności domowej, obowiązek i uprawnienie żądania wydania dziecka od osób nieuprawnionych oraz obowiązek zapewnienia dziecku środków utrzymania i wychowania (Safjan, 1982, ss. 157-165). Z kolei Marek Andrzejewski o bieżącej pieczy wypowiada się następująco: „określa się ją jako troskę związaną z oddziaływaniem na dziecko w trakcie zwykłych codziennych czynności życiowych – gwarantowanie bezpieczeństwa, opieki lekarskiej, racjonalnego żywienia, odzieży, kulturalnych warunków bytu, warunków do systematycznego uczęszczania do szkoły” (Andrzejewski, 2011, s. 436). Natomiast H. Ciepła dzieli przykładowe obowiązki i prawa pomiędzy rodziców zastępczych i biologicznych, a rodzicom biologicznym przyznaje pozostałe prawa i obowiązki (poza zagwarantowanymi rodzinie zastępczej w w/w przepisie). Są to np.: wybór szkoły, sposobu leczenia, zarząd majątkiem dziecka z wyłączeniem przedmiotów codziennego użytku, reprezentowanie go we wszystkich sprawach z wyłączeniem dochodzenia świadczeń na utrzymanie (Ciepła, 2006, s. 694). Z katalogu uprawnień rodzica zastępczego Iwona Długoszewska wyklucza sprawy takie jak np. obywatelstwo dziecka, zmiana imienia i nazwiska, leczenie, wybór kierunku kształcenia itp. (Długoszewska, 2012, ss. 204-205), które zdaniem autorki pozostają w gestii rodziców biologicznych. Jerzy Ignatowicz stwierdza z kolei, że piecza bieżąca nad dzieckiem to codzienna troska o jego naukę, spędzanie wolnego czasu, wybór rozrywek itp. (Ignatowicz, 2010, s. 873). Wśród poglądów wyrażanych w doktrynie odnajdujemy też bardziej ogólne, jak chociażby Jerzego Strzebińczyka, który uważa, że bieżąca piecza sprawowana przez rodziców zastępczych to „wszystkie faktyczne starania o dziecko, konieczność podjęcia których wynika z typowych interakcji między dzieckiem [a] rodziną zastępczą” (Strzebińczyk, 2011, s. 344). Według Grzegorza Jędrejka zasada określona w art.112¹ k.r.o. ma charakter dyspozytywny, co oznacza, że może zostać zmieniona przez sąd opiekuńczy w zależności od konkretnego stanu faktycznego (Jędrejek, 2017, s. 783).

Znaczenie pojęcia bieżącej pieczy i wychowania dziecka przebywającego w pieczy zastępczej jest przedmiotem rozważań także w orzecznictwie. Przykładowo Wojewódzki Sąd Administracyjny w Gdańsku w wyroku z 2007 roku wyraził pogląd, że „[...] w przypadku ustanowienia rodziny zastępczej dla małoletniego bez pozbawienia władzy rodzicielskiej rodziców biologicznych, jest ono nadal reprezentowane w postępowaniu przez rodziców, nie zaś rodziców rodziny zastępczej,

w której zostało ono umieszczone” (Wyrok WSA w Gdańsku z dnia 13 grudnia 2007 r. III SA/Gd 369/07. LEX nr 460741). Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 19 marca 1976 roku stanął na stanowisku, że „[...] obowiązek i prawo wykonywania bieżącej pieczy nad osobą małoletniego umieszczonego na skutek ograniczenia władzy rodzicielskiej w rodzinie zastępczej, jego wychowania oraz reprezentowania w dochodzeniu świadczeń przeznaczonych na zaspokajanie potrzeb jego utrzymania należą z mocy prawa do rodziny zastępczej; orzeczenie w tym przedmiocie sąd opiekuńczy wyda tylko wtedy[,] gdy uznaje za potrzebne zakres tego obowiązku i prawa rozszerzyć lub ograniczyć” (Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 1976 r. III CZP 7/76. LEX nr 7810). Takie ogólne stanowisko SN zostało potwierdzone w wyroku SN z 2000 roku, w którym uznano, że w przypadku umieszczenia osoby małoletniej w rodzinie zastępczej na podstawie orzeczenia sądu ograniczającego jej rodzicom władzę rodzicielską, przysługują tejże rodzinie w stosunku do tej osoby obowiązki i prawa wymienione w art. 112¹ k.r.o. Do nich należy m.in. uprawnienie do reprezentowania osoby małoletniej w dochodzeniu świadczeń przeznaczonych na zaspokojenie potrzeb jej utrzymania (Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2000 r. I CKN 1177/99. LEX nr 51633).

W uzasadnieniu powyższego wyroku WSA w Gdańsku z 2007 roku wyrażono istotne informacje w zakresie uprawnień rodziców zastępczych. WSA uchylił zaskarżoną decyzję w przedmiocie wymeldowania z pobytu stałego Dawida S. oraz Adriana, Julii i Wiktorii G. W tej sprawie Spółdzielnia Mieszkaniowa w S. wystąpiła o wymeldowanie z pobytu stałego z lokalu Katarzyny G. oraz jej małoletnich dzieci. Wójt gminy orzekł o wymeldowaniu Katarzyny G. z pobytu stałego z lokalu położonego w S. przy ul. L. oraz odmówił wymeldowania małoletnich Dawida S., Adriana G., Julii G. i Wiktorii G. W niniejszej sprawie okazało się bowiem, że Katarzyna G. w lokalu nie przebywa, opuszczenie lokalu ma charakter trwały, zaś jej małoletnie dzieci na mocy postanowienia Sądu Rejonowego w K. zostały umieszczone w rodzinach zastępczych, gdzie zostały zameldowane jedynie na pobyt czasowy, nadal na stałe zameldowane są w przedmiotowym lokalu. Jednym z zarzutów podniesionych w skardze był brak zawiadomienia o wszczęciu postępowania administracyjnego, a tym samym brak udziału rodziców zastępczych w postępowaniu o wymeldowanie dzieci. Zdaniem sądu zarzut ten nie był zasadny, ponieważ według niego w przypadku ustanowienia rodziny zastępczej dla małoletniego, bez pozbawienia władzy rodzicielskiej jego biologicznych rodziców, jest ono nadal reprezentowane w postępowaniu przez rodziców, tak jak to miało miejsce w niniejszej sprawie, nie zaś rodziców z rodziny zastępczej, w której zostało czasowo umieszczone. Zatem w takim przypadku rodzice zastępczy nie mogą brać udziału i reprezentować dziecka w postępowaniu, mimo że sprawa dotyczy bezpośrednio okoliczności, która z winy rodziców biologicznych doprowadziła do umieszczenia ich w rodzinie zastępczej.

Warto zwrócić również uwagę na pogląd wyrażony w postanowieniu Sądu Okręgowego w Poznaniu z 2014 roku, w którego uzasadnieniu sąd stwierdził, że „w katalogu uprawnień rodziców zastępczych nie wymieniono kierowania dzieckiem (które ustawodawca odróżnia od jego wychowania) (Ustawa, 1964a, art. 96 § 1) [,] tj. decydowania o tych sprawach dotyczących dziecka, które określane są jako istotne, czyli w szczególności: obywatelstwa, nadania i zmiany imienia i nazwiska, określenia miejsca pobytu, wyboru kierunku nauki, sposobu spędzania czasu wolnego, przynależności do organizacji, sposobu leczenia, światopoglądu, sposobu wychowywania, rozwoju zainteresowań, wyjazdów za granicę, uczestniczenia w dokumentalnych i publicystycznych programach telewizyjnych” (Postanowienie Sądu Okręgowego w Poznaniu z dnia 18 lutego 2014 r. II Cz 2187/13. LEX nr 1853278) (Sokołowski, 2010, ss. 137-146). Jak stanowi art. 96 § 1 k.r.o. (Ustawa, 1964a) to rodzice wychowują dziecko i kierują nim. Z kolei z art. 112¹ § 1 pkt. 1 k.r.o. (Ustawa, 1964a) wynika, że rodzice zastępczy ustanowieni przez sąd mają prawo do wychowania dziecka, lecz nie kierowania nim.

Podczas omawiania ograniczonego zakresu decyzyjności rodziców zastępczych należy także wskazać przepisy ustawy *O dokumentach paszportowych* (Ustawa, 2006). Ustawodawca twierdzi, że zgodnie art. 14 ust. 1 (Ustawa, 2006), na wydanie dokumentu paszportowego osobie małoletniej jest wymagana pisemna zgoda obojga rodziców, a własnoręczność ich podpisów poświadcza organ paszportowy lub notariusz. Wyjątkiem jest sytuacja, kiedy na podstawie orzeczenia sądu jeden z rodziców został pozbawiony władzy rodzicielskiej lub władza ta została ograniczona. W przypadku zaś braku zgodności stanowisk rodziców lub niemożności uzyskania zgody jednego z nich zgodę na wydanie dokumentu paszportowego zastępuje orzeczenie sądu rodzinnego (Ustawa, 2006, art. 14 ust. 1c). Te dwie odrębne regulacje nie dają jednoznacznej odpowiedzi na wątpliwość, czy w przypadku zgodności rodziców, których dziecko jest w rodzinie zastępczej, a ich władza rodzicielska została ograniczona, konieczne jest rozstrzygnięcie sądu czy też nie. Jedna z przytoczonych regulacji na to wskazuje, w drugiej natomiast ustawodawca odnosi się jedynie do sytuacji, gdy takiej zgody między nimi nie ma lub nie da się jej uzyskać. Warto dodać, że 5 października 2021 roku weszły w życie przepisy art. 14 ust. 1c. i 1d. (Ustawa, 2006), które jednak właściwie powtarzają dotychczasowe regulacje. Zgodnie z ust. 1c. art. 14, od 5 października 2021 roku w przypadku braku zgodności stanowisk rodziców lub niemożności uzyskania zgody jednego z nich zgodę na wydanie dokumentu paszportowego zastępuje orzeczenie sądu rodzinnego. Jak wynika natomiast z art. 14 ust. 1d. zgoda ta powinna zawierać imię (imiona), nazwisko, numer PESEL, o ile został nadany, a w razie braku numeru PESEL – datę urodzenia, oraz serię i numer ważnego dokumentu potwierdzającego tożsamość osoby wyrażającej zgodę, a także imię (imiona), na-

zwisko oraz numer PESEL, o ile został nadany, a w razie braku numeru PESEL – datę urodzenia osoby małoletniej, której dotyczy wnioski o wydanie dokumentu paszportowego. Przepisy te nie przewidują jednak decyzyjności rodzica zastępczego w kwestii dokumentów paszportowych dziecka, nawet w sytuacji, gdy władza rodzicielska rodzica biologicznego została ograniczona, a sąd rozszerzyłby o ten obszar uprawnienie rodzica zastępczego.

Problem ograniczonej decyzyjności rodziców zastępczych w przypadku biernej postawy rodziców biologicznych, których władza rodzicielska została ograniczona, można dostrzec również w obszarze decyzji związanych z dziedziczeniem przez małoletniego. Jak wynika bowiem z art. 101 § 3 k.r.o. (Ustawa, 1964a), rodzice w sprawach przekraczających zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka (a do takich zalicza się np. decyzje o odrzuceniu spadku) (Uchwała SN z 22.05.2018 r.), muszą uzyskać zezwolenie sądu opiekuńczego. Regulacja ta dotyczy jednak rodziców biologicznych. Przepisy nie dają odpowiedzi na pytanie, czy w sytuacji gdy rodzic biologiczny, który ma prawo wystąpienia do sądu o zgodę na odrzucenie spadku w imieniu małoletniego, tego nie robi, może takie postępowanie zainicjować rodzic zastępczy. Na podstawie art. 109 § 2 pkt. 1 k.r.o. (Ustawa, 1964a) sąd opiekuńczy może co prawda zobowiązać rodzica do określonego postępowania. Brakuje jednak w systemie prawnym regulacji, która odnosiłaby się do powyższej sytuacji wprost. Warto jednak rozważyć zastosowanie art. 64 *Kodeksu cywilnego* (Ustawa, 1964b), zgodnie z którym prawomocne orzeczenie sądu stwierdzające obowiązek danej osoby do złożenia oznaczonego oświadczenia woli zastępuje to oświadczenie. Istotną z tej perspektywy jest także regulacja art. 1047 § 1 k.p.c. (Ustawa, 1997), która stanowi, że jeżeli dłużnik jest obowiązany do złożenia oznaczonego oświadczenia woli, prawomocne orzeczenie sądu zobowiązujące do złożenia oświadczenia zastępuje oświadczenie dłużnika. Tę sytuację można by postrzegać także na zasadzie analogii do jednego z wyroków SN dotyczącego zastępczej zgody na pobranie krwi od dziecka. W wyroku SN stwierdził, że „jeżeli w procesie o zaprzeczenie ojcostwa matka sprzeciwia się pobraniu od dziecka próbki krwi dla przeprowadzenia dowodu z grupowego badania krwi [...] ojciec – wobec rozbieżności zdań rodziców co do pobrania tej próbki – może w trybie art. 109 zd. 1 k.r.o. zwrócić się do sądu opiekuńczego o wydanie zarządzenia w przedmiocie pobrania jej od dziecka” (Wyrok Sądu Najwyższego z 18.06.1969 I CR 128/69. LEX nr 6518; Podobny pogląd wyraził SN w Postanowieniu z dnia 5.05.2000 r. II CKN 869/00. OSNC 2000/11. poz. 25). Na problemy reprezentacji dziecka przez rodzica zastępczego w obszarze dziedziczenia zwrócił uwagę Sąd Okręgowy w Świdnicy (Postanowienie Sądu Okręgowego w Świdnicy z dnia 13 lutego 2017 r. II Cz 52/17. LEX nr 2225806). Sąd Rejonowy w Wałbrzychu zarządził bowiem zwrot wniosku M. P. o stwierdzenie nabycia spadku, dział spadku po A. P. wraz z wnioskiem o zniesienie współwłasności i podział majątku wspólnego,

w związku z tym, że M. P. została umieszczona w rodzinie zastępczej u dziadków J. S. i J. S. Matka małoletniej nie żyje, władza rodzicielska ojca została ograniczona. Sąd uznał, że w tej sytuacji rodzice zastępczy w osobie dziadków nie są przedstawicielami ustawowymi małoletniej, a w konsekwencji nie mogli udzielić pełnomocnictwa do reprezentowania jej praw w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku i dział spadku połączony ze zniesieniem współwłasności. Skarżąca M. P. argumentowała, że ustawodawca poprzez zastosowanie w art. 112¹ § 1 k.r.o. (Ustawa, 1964a) zwrotu „w szczególności” wskazał, że istnieją również sprawy, w których rodzina zastępcza może reprezentować dziecko, a których ustawodawca nie wymienił. Sąd Okręgowy w Świdnicy stanął jednak na stanowisku, że legitymowanym do reprezentacji dziecka w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku i dział spadku jest jego rodzic biologiczny. Zdaniem sądu reprezentacja dziecka w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku i dział spadku nie dotyczy „bieżącej” pieczy nad dzieckiem, tylko kwestii zasadniczej, którą jest dziedziczenie małoletniej po zmarłej matce. W rezultacie sąd uznał, że jest to istotna sprawa dziecka, o której decydować ma rodzic biologiczny, a nie rodzic zastępczy.

Bierna postawa rodzica biologicznego

Wcześniejsze rozważania potwierdzają zatem fakt, że w polskim systemie prawnym rodzice zastępczy mają bardzo małą decyzyjność w sprawach dotyczących dziecka, a ustawodawca pozostawia rodzicom biologicznym możliwość podejmowania wielu rozstrzygnięć. Istotnym problemem w tak ukształtowanym systemie prawnym jest jednak bierna postawa rodziców biologicznych, brak kontaktu z nimi lub ich niechęć do współpracy z rodziną zastępczą. Jak wynika z przytoczonych przepisów prawnych oraz orzecznictwa, rodzice biologiczni mimo ograniczenia władzy rodzicielskiej, zachowują decyzyjność w niektórych obszarach życia potomstwa. Gdy jednak są bierni, nie współpracują z rodzicami zastępczymi lub nawet celowo działają na szkodę dziecka, rodzice zastępczy napotykają na realne trudności w załatwieniu istotnych spraw podopiecznego. Można założyć, że rodzice biologiczni, którzy nie zgadzają się z decyzją sądu o umieszczeniu ich dziecka w rodzinie zastępczej, nie będą wykazywali pozytywnej postawy wobec takiej sytuacji i będą negowali każdą propozycję oraz czynność, którą wspólnie z nimi chcieliby dla dziecka podjąć rodzice zastępczy. Niestety przepisy prawa nie dają w takich okolicznościach rodzicom zastępczym szerszych uprawnień, co byłoby w wielu przypadkach uzasadnione. *De lege lata* można jednak wskazać na pozostałe możliwości do wykorzystania, które wynikają z treści art. 109 k.r.o. (Ustawa, 1964a), choć niestety wymagają one uruchomienia odrębnego postępowania sądowego dla osiągnięcia celu. Oprócz ingerencji we władzę rodzicielską w postaci umieszczenia

dziecka w rodzinie zastępczej przepis ten przewiduje m.in. możliwość zobowiązania rodziców do określonego postępowania, z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń (Ustawa, 1964a, art. 109 § 2. pkt. 1). W związku z tym J. Słyk zwraca uwagę, że ograniczenie władzy rodzicielskiej na podstawie art. 109 k.r.o. jest uniwersalnym instrumentem ingerencji we władzę rodzicielską, za pomocą którego sąd dobiera adekwatną treść zarządzenia do konkretnej sytuacji rodzinnej dziecka (Słyk, 2015, s. 668). Regulacja ta zdaje się jednak nie rozwiązywać wszystkich problemów rodziców zastępczych.

Przedstawicielstwo ustawowe rodziców może zostać również ograniczone poprzez powierzenie zarządu majątkiem dziecka kuratorowi na podstawie art. 109 § 3 k.r.o. Pewnego rodzaju ograniczeniem reprezentacji rodziców biologicznych jest także regulacja art. 101 § 2 k.r.o., która wyłącza z mocy prawa zarząd rodziców zarobkiem dziecka i przedmiotami oddanymi mu do swobodnego użytku oraz w przypadku przedmiotów przypadających dziecku z tytułu darowizny lub testamentu w razie odpowiedniego zastrzeżenia przez darczyńcę lub spadkodawcę – art. 102 k.r.o. Ograniczeniem ich pełnej reprezentacji w zakresie spraw majątkowych dziecka jest także wspomniana już regulacja art. 101 § 3 k.r.o., która przewiduje, że rodzice muszą uzyskać zgodę sądu na dokonanie czynności przekraczających zwykły zarząd majątkiem dziecka.

Czy zatem w przypadku biernej postawy rodzica biologicznego rodzic zastępczy posiada legitymację do wszczęcia postępowania sądowego innego niż w celu dochodzenia świadczeń na utrzymanie dziecka, a dotyczącego właśnie rozstrzygnięcia kwestii, których biologiczni rodzice nie chcą załatwić? Czy rodzic zastępczy może być uczestnikiem postępowania w sprawie, która toczyłaby się ewentualnie z urzędu? Rozwiązanie niesie art. 572 § 1 k.p.c., (Ustawa, 1997), który stanowi, że każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, obowiązany jest zawiadomić o nim sąd opiekuńczy. Z kolei art. 510 k.p.c. (Ustawa, 1997) uprawnia rodziców zastępczych, niebędących opiekunami prawnymi, do wstąpienia do toczącego się postępowania jako tzw. osoba zainteresowana w sprawie. Zgodnie z tą regulacją zainteresowanym w sprawie jest każdy, czyich praw dotyczy wynik postępowania, może on wziąć udział w każdym stanie sprawy aż do zakończenia postępowania w drugiej instancji. Jeżeli weźmie udział, staje się uczestnikiem. Sąd Najwyższy wyjaśnił, że przesłanką do uznania osoby za zainteresowaną na podstawie art. 510 § 1 k.p.c. (Ustawa, 1997), jako warunku wzięcia udziału w sprawie, leży idea potrzeby uzyskania ochrony prawnej – interesu prawnego w jej uzyskaniu (Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15.10.2015 r. II CZ 63/15. LEX nr 1918812).

Decyzyjność rodziców zastępczych obszarze edukacji i ochrony zdrowia dziecka

Regulacja art. 112¹ k.r.o. w § 2, wspomniana już wcześniej, przewiduje, że jeżeli sąd opiekuńczy postanowił inaczej, zakres uprawnień rodzica zastępczego przewidziany w tym przepisie może ulec zmianie, tj. rozszerzeniu lub zawężeniu. Jak była mowa wyżej, najczęściej spotykamy się z rozszerzeniem uprawnień rodzica zastępczego w kwestiach edukacji i ochrony zdrowia dziecka. Niestety również tak brzmiące postanowienie sądu, w zestawieniu z niejednolitymi regulacjami w tych dwóch obszarach prawa, nie pozwala przyjąć założenia, że rodzic zastępczy będzie uprawniony do każdej decyzji z zakresu edukacji lub ochrony zdrowia.

Jednym z aktów prawnych określających zasady korzystania ze świadczeń ochrony zdrowia jest *Ustawa o działalności leczniczej* (Ustawa, 2011). Ustawodawca nie użył w niej w ogóle określeń „rodzic” czy „piecza zastępcza”, posłużył się natomiast ogólnym pojęciem „przedstawiciel ustawowy”. Tym samym regulacje prawne określające uprawnienia przedstawiciela ustawowego miałyby zastosowanie do rodzica zastępczego wyłącznie wtedy, gdyby pełnił on jednocześnie funkcję opiekuna prawnego. Przykładowe uprawnienie, z którego teoretycznie więc rodzic zastępczy nie może skorzystać w świetle ustawy o działalności leczniczej, to m.in. powiadomienie o pogorszeniu się stanu zdrowia pacjenta, powodujące zagrożenie życia, lub o jego śmierci (Ustawa, 2011, art. 28). Taki obowiązek podmiot leczniczy ma zrealizować wobec przedstawiciela ustawowego. Ustawa przewiduje jednak, że gdyby pacjent wskazał osobę, która ma być powiadomiona, to niezależnie od tego, czy jest przedstawicielem ustawowym, podmiot leczniczy ma obowiązek tę osobę zawiadomić. W przypadku dziecka oczywiste jest, że od jego stanu zdrowia, świadomości, a przede wszystkim wieku zależy, czy będzie ono w stanie taką wolę wyrazić. Ważną regulację przewiduje również art. 29 (Ustawa, 2011) dotyczący kwestii wypisania dziecka ze szpitala. Zgodnie z tym przepisem wypisanie pacjenta ze szpitala następuje, gdy stan zdrowia pacjenta nie wymaga dalszego udzielania świadczeń zdrowotnych, a także na żądanie pacjenta lub jego przedstawiciela ustawowego. Warto zwrócić uwagę, że w przepisie tym ustawodawca nie przewiduje, aby to rodzic zastępczy, któremu sąd na podstawie art. 112¹ k.r.o. przyznał uprawnienie do decydowania o sprawach z zakresu ochrony zdrowia, mógł zażądać wypisania dziecka ze szpitala. Wykładnia literalna przepisu wskazuje raczej, że podmiot leczniczy może wypisać dziecko wyłącznie na żądanie przedstawiciela ustawowego. Pojawia się zatem pytanie o celowość rozszerzania uprawnień rodziny zastępczej przez sąd, skoro może to wywoływać wątpliwości interpretacyjne w zderzeniu z obowiązującym prawem. W praktyce okazuje się, że bez dokonywania tak pogłębionej interpretacji przepisów i oceny hierarchii ważności przepisów ustawy czy też rozstrzygnięcia sądu, podmioty lecznicze po uzyskaniu wiedzy o przyznaniu rodzicowi zastępczemu uprawnienia do decydowania o ochronie zdrowia, traktują go

jak rodzica – przedstawiciela ustawowego. Taka praktyka nie jest ostatecznie zgodna z prawem, ale wobec tak skomplikowanego i niejednolitego ustawodawstwa oraz wobec dążenia do najlepiej pojętego dobra dziecka często jest jedynym rozwiązaniem. Jednak państwo powinno zapewniać obywatelowi poczucie bezpieczeństwa jego praw, budzić zaufanie wobec instytucji, więc taka sytuacja nie powinna mieć miejsca. Dla porównania warto zwrócić uwagę na przepisy *Ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* (Ustawa, 2008), w której tym razem ustawodawca również nie stosuje pojęcia „rodzic zastępczy”, a zamiast określenia „przedstawiciel ustawowy” wprowadza termin „opiekun faktyczny”. Za opiekuna faktycznego na gruncie tej ustawy uważa się osobę sprawującą, bez obowiązku ustawowego, stałą opiekę nad pacjentem, który ze względu na wiek, stan zdrowia albo stan psychiczny takiej opieki wymaga (Ustawa, 2008, art. 3 ust. 1 pkt. 1). Takie okoliczności towarzyszą przecież rodzicowi zastępczemu sprawującemu bieżącą pieczę nad dzieckiem, co oznaczałoby, że właściwie jest on osobą uprawnioną w zakresie przewidzianym w ustawie. Przykładowo jeżeli pacjent ma mniej niż 16 lat lub jest niezdolny do świadomego wyrażenia zgody, wtedy prawo takie ma przedstawiciel ustawowy. W przypadku braku przedstawiciela ustawowego prawo to, w odniesieniu do badania, może wykonać opiekun faktyczny. Zastosowanie określenia „brak przedstawiciela ustawowego” niestety wprowadza kolejną niespójność i niepewność prawa, ponieważ nie jest oczywiste, czy chodzi o brak przedstawiciela ustawowego w danym miejscu i czasie, czy w ogóle. Wobec regulacji omówionych wcześniej należy raczej stanąć na stanowisku, że chodzi o brak przedstawiciela ustawowego w danym miejscu i czasie, co tym razem uprawniałoby rodzica zastępczego do podejmowania decyzji.

Wyraźne z kolei ograniczenie dla rodzica zastępczego przewiduje art. 26 ust. 1 (Ustawa, 2011), który stanowi, że podmiot udzielający świadczeń zdrowotnych udostępnia dokumentację medyczną pacjentowi lub jego przedstawicielowi ustawowemu, bądź osobie upoważnionej przez pacjenta. Może się zatem okazać, że również w tym przypadku, pomimo przyznania takiego uprawnienia przez sąd, podmiot leczniczy, działający na podstawie tej regulacji, odmówi rodzicowi zastępczemu dostępu do dokumentacji medycznej, jako osobie, która nie jest przedstawicielem ustawowym dziecka. W rzeczywistości podmioty lecznicze przewidują jeszcze inne rozwiązania, będące odpowiedzią na rzeczywiste potrzeby pacjentów. Przykładowo jeden z uniwersyteckich szpitali klinicznych w kraju wprowadził wewnętrzną regulację, na podstawie której umożliwia dostęp do dokumentacji medycznej opiekunom ustanowionym przez sąd, za okazaniem stosownego orzeczenia (opieka nad małoletnim, opieka nad niepełnosprawnym lub ubezwłasnowolnionym, kurator, itp.) i za okazaniem dowodu tożsamości (Uniwersytecki Szpital Kliniczny w Opolu, n.d.). Uświadamia to niedoskonałość ustawowych rozwiązań prawnych, które wywołują konieczność doprecyzowywania ich treści za pomocą wewnętrznych interpretacji.

W obszarze edukacji stosowne regulacje odnajdujemy w ustawie *Prawo oświatowe* (Ustawa, 2016). W przeciwieństwie do wszystkich innych wskazanych w niniejszym opracowaniu regulacji prawnych i tez orzeczeń, na gruncie tej ustawy rodzic zastępczy utożsamiany jest z rodzicem (Ustawa, 2016, art. 4 pkt.19). Pod pojęciem „rodzic” należy rozumieć bowiem także prawnych opiekunów dziecka oraz osoby (podmioty) sprawujące nad nim pieczę zastępczą. W tym przypadku ustawodawca nie warunkuje zatem prawa do decyzji w imieniu dziecka od posiadania statusu przedstawiciela ustawowego dziecka lub uprawnienia rozszerzonego w postanowieniu sądu o umieszczeniu pieczy zastępczej. Wystarczające okazuje się posiadanie postanowienia sądu opiekuńczego o umieszczeniu dziecka w rodzinie zastępczej. W tym przypadku również powstaje więc pytanie o zasadność rozszerzania przez sądy kompetencji rodziców zastępczych o tę sferę w postanowieniu o ustanowieniu ich rodzicami zastępczymi¹. Z pewnością jednak jest to kolejny przykład rozwiązania prawnego, które potwierdza założenie o niejednolitości regulacji prawnych w omawianym zakresie.

Podsumowanie

Prawo jest ważnym aspektem codzienności w realizacji pieczy zastępczej. Brak spójności w regulacjach prawnych może być wyzwaniem dla rodzin zastępczych. Jak wynika z powyższej analizy, w codziennym ich funkcjonowaniu różnorodność rozwiązań prawnych jest przyczyną niepotrzebnego chaosu i braku pewności prawa. Zarówno rodzice zastępczy, jak i instytucje, z którymi oni współpracują podczas sprawowania bieżącej pieczy nad dzieckiem, nie dysponują jasnymi przepisami niebudzącymi wątpliwości, dającymi odpowiedź na wiele pytań o zakres uprawnień reprezentacyjnych rodziców zastępczych. Powyższe rozważania pozwalają stanąć na stanowisku, że *de lege lata* w polskim systemie prawnym podział kompetencji między rodziców zastępczych a biologicznych nie gwarantuje prawnej ochrony dobra dziecka. Zauważalny chaos w regulacjach prawnych nie sprzyja też popularyzacji idei rodzicielstwa zastępczego, które jest obecnie tak pożądane. Uzasadniony wydaje się postulat uelastyczenia obowiązujących regulacji prawnych, które powinny wyznaczać ograniczenia w decyzyjności raczej dla rodziców biologicznych, a nie zastępczych, jak ma to miejsce w obowiązującym systemie prawnym. Wobec obciążenia systemu sądownictwa nie byłoby zasadne rozstrzyganie na drodze sądowej każdorazowej rozbieżności między rodziną biologiczną a zastępczą. Kandydaci na rodziców zastępczych podlegają

¹ Zob. przykładowo art. 2 *Prawo oświatowe dotyczące korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej*, art. 33 – regulujący obowiązek zgłoszenia dziecka do przedszkola przez rodzica, art. 40 – obowiązki rodzica związane ze zgłoszeniem dziecka do szkoły, art. 41 – kontrola wypełniania obowiązku szkolnego.

bowiem szczególnym rygorom oceny i nadzoru na gruncie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, co stanowi wystarczający rodzaj gwarancji, że będą oni prawidłowo pełnili swoją rolę. Ponadto warto zwrócić uwagę, że ustawodawca w kilku regulacjach prawnych k.r.o. przewiduje np.: „[...] jeżeli porozumienie z nim [rodzicem biologicznym] napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody [...]”². W art. 116 i 119 k.r.o. (Ustawa, 1964a, art. 116 i 119) ustawodawca dopuszcza np. możliwość pominięcia zgody rodzica biologicznego na tak ważną okoliczność, którą jest przysposobienie dziecka, jeżeli porozumienie z rodzicem napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody. Zastosowania takiej ogólnej klauzuli generalnej w stosunku do sytuacji rodziców zastępczych, omawianej w opracowaniu, niestety ustawodawca nie przewidział. *De lege ferenda* zatem uzasadnione wydaje się postulowanie umożliwienia przez ustawodawcę stosowania wskazanej powyżej klauzuli generalnej również w przypadku relacji między rodzicem zastępczym a biologicznym. Dzięki temu zachowana byłaby równowaga w obszarze kompetencji rodziców zastępczych i biologicznych, a w przypadku biernej postawy rodziców biologicznych pozwoliłoby to podejmować działania, które realnie stwarzałyby możliwość ochrony dobra dziecka.

Bibliografia

- Andrzejewski, M. (2011). Piecza zastępcza. W: T. Smyczyński (red.), *System prawa prywatnego t. 12: Prawo rodzinne i opiekuńcze* (ss. 378-483). Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Ciepla, H. (2006). Komentarz do art. 112¹ k.r.o. i art. 98. W: K. Piasecki (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy: Komentarz* (ss.641-694). Warszawa: LexisNexis.
- Długoszewska, I. (2012). *Przesłanki oraz skutki ograniczenia i pozbawienia władzy rodzicielskiej*. Warszawa: LexisNexis.
- Doliwa, A. (2012). *Prawo cywilne – część ogólna*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Ignaczewski, J. (2015). Władza rodzicielska. W: J. Ignaczewski (red.), *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem: Komentarz* (ss. 3-27). Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Ignatowicz, J. (2010). Komentarz do art. 96 k.r.o. W: K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy: Komentarz* (ss. 872-877). Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Jędrejek, G. (2017). *Kodeks rodzinny i opiekuńczy: Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Pazdan, M. (2015). Komentarz do art. 95. W: K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny, t. 1: Komentarz do art. 1–449(10)* (ss. 432-446). Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27.10.1997 r. III CKN 321/97. LEX nr 236525.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5.05.2000 r. II CKN 869/00. OSNC 2000/11. poz. 25.
- Postanowienie Sądu Okręgowego w Poznaniu z dnia 18.02.2014 r. II Cz 2187/13. LEX nr 1853278.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15.10.2015 r. II CZ 63/15. LEX nr 1918812.
- Postanowienie Sądu Okręgowego w Świdnicy z dnia 13.02.2017 r. II Cz 52/17. LEX nr 2225806.
- Postanowienie Sądu Rejonowego w Legionowie z dnia 3.10.2019 r. III Nsm 498/19. LEX nr 2756684.
- Saffjan, M. (1982). *Instytucja rodzin zastępczych: Problemy prawno-organizacyjne*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.

² Kodeks rodzinny i opiekuńczy. art. 39.

- Sierpowska, I. (2009). *Ustawa o pomocy społecznej: Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Słyk, J. (2017). Komentarz do art. 112¹ k.r.o. W: K. Osajda (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy: Komentarz: Przepisy wprowadzające* (ss. 1306-1310). Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Słyk, J. (2015). Władza rodzicielska. W: G. Jędrejek (red.), *Prawo rodzinne* (ss. 585-690). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Sokołowski, T. (2010). *Prawo rodzinne: Zarys wykładu*. Poznań: Wydawnictwo Ars boni et aequi.
- Strzebińczyk, J. (2011). Władza rodzicielska. W: T. Smyczyński (red.), *Prawo rodzinne i opiekuńcze: System Prawa Prywatnego, t. 12.* (s. 231-386) Warszawa: C.H. Beck.
- Trybulska-Skoczélas, E. (2014). Komentarz do art. 101. W: J. Wierciński (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy: Komentarz* (ss. 720-728). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17.12.1970 r. VI KZP 43/68. OSNKW 1971 Nr 7-8. poz. 101.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19.03.1976 r. III CZP 7/76. LEX nr 7810.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22.05.2018 r. III CZP 102/17. OSNC 2018. Nr 12. poz. 110.
- Uniwersytecki Szpital Kliniczny w Opolu (n.d.), *Udostępnianie dokumentacji medycznej*. Pobrane 14.10.2021 z: <https://www.usk.opole.pl/dla-pacjentow-i-opiekunow/udostepnienie-dokumentacji-medycznej>.
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. *Kodeks postępowania administracyjnego* (1960) t.j. Dz.U.2021.735 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* [k.r.o.] (1964a) t.j. Dz.U.2020.1359.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. *Kodeks cywilny* (1964b) t.j. Dz.U.2020.1740 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. *Kodeks postępowania cywilnego* (1964c) t.j. Dz.U.2021.1805.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego* (1997) t.j. Dz.U.2021.534 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 13 lipca 2006 r. *O dokumentach paszportowych* (2006). Dz.U.2020.617 ze zm.
- Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. *O prawach pacjenta i Rzecznik Praw Pacjenta* (2008) t.j. Dz.U.2020.849 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. *O działalności leczniczej* (2011) t.j. Dz.U.2021.711 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe* (2016) t.j. Dz.U.2021.1082 z późn. zm.
- Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Ministerstwa Sprawiedliwości (n.d.), *Ewidencja spraw o pozbawienie, zawieszenie, ograniczenie władzy rodzicielskiej w latach 2000–2020 oraz w I półroczu 2017 roku*. Pobrane 3.10.2021 z: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18.06.1969 r. I CR 128/69. LEX nr 6518.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14.01.2000 r. I CKN 1177/99. LEX nr 51633.
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gdańsku z dnia 13.12.2007 r. III SA/Gd 369/07. LEX nr 460741.

